

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

2 клас

ХРЭСТАМАТЫЯ

Для ўстаноў агульнай
сярэдняй адукацыі
з рускай мовай
навучання

Змест

Баран – бок абадран.....	3
Дзедава рукавічка.....	5
Казка пра быка і яго сяброў.....	8
Камары і мядзведзь.....	12
Коцік, Пеўнік і Лісіца.....	13
Не сілай, а розумам.....	16
Пшанічны каласок.....	17
Сабака і воўк.....	21
Сыноч-з-кулачок.....	26
Як курачка пеўніка ратавала.....	29

Беларускія народныя казкі

Баран – бок абадран

Быў раз дзед, а ў таго дзеда баран. І захацеў той дзед зарэзаць свайго барана. Толькі пачаў рэзаць, трошкі бок абадраў, а баран усхапіўся ды ўцёк і схаваўся ў лісіную норку.

Прыйшла ліса ў норку, ажно там нехта сядзіць. Спужалася лісіца і пытаецца:

– Хто там?

А баран ёй адказвае:

– Я баран, бок абадран, чатыры нагі, два рагі, – як дам рагамі, дык ты паляціш уверх нагамі!

Лісіца спужалася і пабегла ваўка прасіць.

– А воўчанька ты мой, а кумочак мой, – хадзі, памажы маёй бядзе, паглядзі, хто гэта ў мяне ў норцы сядзіць.

Паслухаў воўк лісу, пайшоў з ёю ў нару выганяць барана. Прыйшоў, ды сап, сап – носам нюхае.

– Хто там?

– Я баран, бок абадран, чатыры нагі, два рагі, – як дам рагамі, дык ты паляціш уверх нагамі!

Воўк спужаўся ды ўцёк. Пайшлі яны з лісіцай ды к мядзведзю, пачалі мядзведзя прасіць:

– Мядзведзінка, бацінка, – хадзі, памажы нашай бядзе, паглядзі, хто гэта ў лісінай норцы сядзіць.

Паслухаў мядзведзь, пайшоў з імі да норкі, прыйшоў, ды пытаецца:

– А хто там? А баран яму:

– Я баран, бок абадран, чатыры нагі, два рагі, – як дам рагамі, дык ты паляціш уверх нагамі!

Мядзведзь спужаўся, ды ўцёк.

Ідуць яны, ідуць каля саду, ды бачаць – ляціць пчолка. Давай яны гэтую пчолку прасіць.

– Пчолка, душачка, – хадзі, паглядзі, хто гэта ў лісінай норцы сядзіць.

Паляцела пчолка з імі, прыляцела і пытаецца:

– А хто там?

– Я баран, бок абадран, чатыры нагі, два рагі, – як дам рагамі, дык ты паляціш уверх нагамі!

А пчолка ня спужалася, – у норку, ды давай кусаць барана за абарваны бок.

Баран спалохаўся, выскачыў з норкі, ды давай уцякаць.

Дзедава рукавічка

Ішоў дзед лесам, а за ім бег сабачка. Ішоў дзед, ішоў дый згубіў рукавічку. Вось бяжыць мышка, залезла ў тую рукавічку ды кажа:

– Тут я буду жыць.

А тым часам жаба – скок-скок! – пытаецца:

– Хто, хто ў рукавіццы жыве?

– Мышка-скрабушка. А ты хто?

– А я жабка-скакуха. Пусці і мяне!

– Хадзі.

І Вось іх ужо двое. Бяжыць зайчык. Падбег да рукавічкі, пытаецца:

– Хто, хто ў рукавіццы жыве?

– Мышка-скрабушка, жабка-скакуха. А ты хто?

– А я зайчык-уцякайчык. Пусціце мяне!

– Хадзі.

Вось іх ужо трое. Бяжыць лісічка:

– Хто, хто ў рукавіццы жыве?

– Мышка-скрабушка, жабка-скакуха ды зайчык-уцякайчык. А ты хто?

– А я лісічка-сястрычка. Пусціце і мяне!

Вось іх ужо чацвёрэ сядзіць. Аж бяжыць воўк і таксама да рукавічкі, дый пытае:

– Хто, хто ў рукавіццы жыве?

– Мышка-скрабушка, жабка-скакуха, зайчык-уцякайчык ды лісічка-сястрычка. А ты хто?

– А я ваўчок – шэры бачок. Пусціце і мяне.

– Ну хадзі ўжо!

Залез і гэты – стала іх ужо пяцёра. Раптам брыдзе¹ дзік:

– Рох-рох-рох, хто ў рукавіццы жыве?

– Мышка-скрабушка, жабка-скакуха, зайчык-уцякайчык ды лісічка-сястрычка, ваўчок – шэры бачок. А ты хто?

– А я дзік ікласты. Пусціце і мяне!

Вось нявыкрутка, усім у рукавічку ахвота.

– Табе і не ўлезці!

– Неяк залезу, пусціце!

– Ну што ж з табой паробіш, лезь!

Залез і гэты. Ужо іх шасцёра. Так ім цесна, што яны павярнуцца нават не могуць. А тут затрашчала сучча – вылазіць мядзведзь і таксама да рукавічкі ідзе, раве:

– Хто, хто ў рукавіццы жыве?

– Мышка-скрабушка, жабка-скакуха, зайчык-уцякайчык ды лісічка-сястрычка, ваўчок – шэры бачок ды дзік ікласты. А ты хто?

– Гу-гу-гу, шмат вас тут! А я мядзведзюхна-бацюхна. Пусціце і мяне!

– Як жа мы цябе пусцім? І так цесна.

– Ды як-небудзь!

– Ды хадзі ўжо, толькі з краёчку!

Залез і гэты – сямёра стала, ды так цесна, што рукавічка як бач разарвецца.

¹ **Брысці** – ісці павольна, з цяжкасцю перастаўляючы ногі; цягнуцца.

А тым часам дзед спахапіўся – няма рукавічкі. Ён тады вярнуўся шукаць яе. А сабачка наперадзе пабег. Бяжыць, бяжыць, аж бачыць – ляжыць рукавічка і варушыцца. Сабачка тады: «Гаў-гаў-гаў!»

Звяры спужаліся, з рукавічкі вырваліся ды ўроссып¹ па лесе. Ну а дзед прыйшоў ды забраў рукавічку.

¹ Уроссып - у розныя бакі.

Казка пра быка і яго сяброў

Пасвіўся на лузе бык. Ubачыў ён каля рэчкі туман і напужаўся: падумаў, што зямля і вада гараць.

«Пабягу я лепш адгэтуль на край свету!» – парашыў бык.

Задраў хвост і пабег.

Сустрэўся яму па дарозе казёл:

– Бык, куды бяжыш?

– На край свету.

– Чаго?

– У нас зямля і вада гараць. Баюся, каб і мне не згарэць.

– Пабягу і я з табою.

– Бяжы.

Бягуць яны, а насустрач ім парсюк:

– Куды бежыце?

– На край свету: у нас зямля і вада гараць! Баімся, каб і нам не згарэць.

– І я з вамі пабягу.

– Бяжы.

Бягуць яны ўтрох. Сустракае іх гусак:

– Куды бежыце?

– На край свету: у нас зямля і вада гараць! Баімся, каб і нам не згарэць.

– І я з вамі пабягу.

– Бяжы.

Бягуць яны ўчатырох. Сустракае іх певень:

– Куды бежыце?

– На край свету: у нас зямля і вада гараць...

– І я з вамі пабягу.

– Бяжы.

Беглі, беглі, прыбеглі ў лес. А тут і зіма надыходзіць. Бык кажа:

– Ну, хопіць бегчы: зімою зямля не загарыцца. Давайце будзем хату рабіць ды запасы на зіму рыхтаваць.

Парсюк кажа:

– Мне хаты не трэба: я выкапаю сабе яму, нанашу туды моху на падсцілку, жалудоў на харч ды буду зімаваць. Мне і так цёпла будзе!

Казёл кажа:

– А я карою пракармлюся, у дупле пагрэюся.

– А ты, гусак? – пытаецца бык.

– У мяне пер'е цёплае, я дзюбу ў яго схаваю ды так перазімую.

– А ты, певень?

– А мне што, я і пад ялінкаю перазімую.

Што рабіць? Узяўся бык адзін хату будаваць. Нанасіў бярэвення, моху, збудаваў цёплую хату і жыве сабе ў ёй без бяды.

Насталі маразы. Парсюк круціўся, круціўся ў яме, не вытрымаў ды пайшоў да быка:

– Пусці, бык, у хату: сцюдзёна вельмі...

– Не, – кажа бык, – не пушчу: ты ў мох закапаешся, табе і так цёпла будзе!

– Калі не пусціш, – кажа парсюк, – дык я падкапаю лычам падруб¹ – твая хата абярнецца, ды яшчэ і цябе самога задушыць.

Напужаўся бык: хочаш не хочаш, трэба пускаць парсюка ў хату.

– Ну, добра, – кажа, – ідзі: удвух весялей будзе.

На другі дзень прыходзіць казёл:

– Пусці, бык, у хату.

¹ Падруба - ніжняе бярвяно ў зрубe.

– Навошта табе хата: ты ў дупле перазімуеш!

– Ну, калі не пусціш, дык я разганюся, стукну рагамі ў сцяну і праб’ю дзірку: мароз залезе ў хату, табе холадна будзе.

Што рабіць быку – пусціў казла.

– Добра, – кажа, – хата ў мяне не малая: хопіць і траім месца.

На трэці дзень прыходзіць гусак:

– Бык, бык, пусці ў хату пагрэцца!

– Не пушчу!

– Чаму?

– У цябе пер’е цёплае, ты ў яго дзюбу схаваш ды і так перазімуеш.

– Ну, калі не пусціш, дык я дзюбаю ўсю страху расцягаю, табе холадна будзе.

Спужаўся бык – пусціў і гусака.

На чацвёрты дзень прыходзіць певень:

– Пусці, бык, у хату!

– А хіба табе пад ялінкаю не цёпла? – засмяўся бык. – Не пушчу! У мяне цесна.

– А калі не пусціш, дык я ўзлячу на гару і ўвесь пясок са столі¹ зграбу: дух з хаты праз столь выйдзе, і ты замерзнеш.

Спужаўся бык – пусціў і пеўня. Жывуць яны ў хаце ўпяцёх. Ідзе мядзведзь. Ubачыў хату.

– Хто тут жыве? – пытаецца.

– Бык, казёл, парсюк, гусак і певень, – адказваюць з хаты.

– Пусціце і мяне пагрэцца.

– Не, не пусцім! Ты нам не кампанія. Мядзведзь стукнуў лапаю ў дзверы, праламаў іх і ўвайшоў у хату.

¹ Столь – верхняе ўнутранае пакрыццё памяшкання, процілеглае падлозе.

Тут бык выставіў рогі ды прыпёр мядзведзя да сцяны. А казёл давай яму рагамі ў бок лупіць, а парсюк зубамі за живот ірваць, а гусак у нос дзяўбці... А певень узляцеў на лаву ды давай крычаць: «Кудах-кудах! Куды-куды!» Ледзьве жывы выскачыў з хаты няпрошаны госць – мядзведзь.

Ідзе ён па лесе, сустракае ваўка.

– Дзе быў, сусед? – пытаецца ў яго воўк. – Чаму ты такі хмуры?

– Ой, – кажа мядзведзь не сваім голасам, – трапіў я да страшэнных разбойнікаў. Адзін мяне віламі да сцяны прыціснуў – не павярнуцца. Другі ражнамі ў бок таўчэ. Трэці абцугамі¹ кішкі выцягвае. Чацвёрты спіцаю ў нос коле. А пяты, у чырвонай шапачцы, ззаду шабля крывая, на нагах шпоры, бегае па лаве ды ўсё крычыць: «Падай, падай яго сюды!» Добра, што я ўцёк, бо не ведаю, што б гэты пяты зрабіў са мною...

З таго часу больш ні мядзведзь, ні воўк у тую хату не заглядвалі.

¹ **Абцугі** – металічны інструмент, які выкарыстоўваецца ў кавальскай справе для захоплівання і заціскання жалеза.

Камары і мядзведзь

Аднойчы забраўся мядзведзь у балота і лёг на купіну¹ адпачыць. Як лёг, дык шмат камароў падавіў, якія сядзелі на той купіне.

Усхапіліся суседнія камары з іншых купін, загудзелі, запішчалі, закружылі вакол яго. А самы галоўны з іх дык гучней за астатніх пішчыць. Пішчыць, не сунімаецца:

– Чаго ты, касалапы, сюды прыйшоў? Навошта пагубіў нас столькі? Уцякай адсюль, пакуль жывы!

Пішчыць ваяўніча. А мядзведзь глядзіць навокал, голас пісклявы чуе, але нікога не бачыць. Потым угледзеў камароў, вырваў бярэзінку і давай махаць. Пакуль махае, дык не чуваць нікога, а як перастане, то камары зноў пагражаюць:

– Уцякай адсюль, касалапы, не то жывым не застанешся.

Кінуўся мядзведзь на іх, ды толькі што ён зробіць? Наскакаўся, намахався, знясілеў, а камары яшчэ больш настойліва атакуюць ды балюча кусаюць. І вымушаны быў ён уцякаць з балота. А камар той, самы галоўны, крычыць на самае вуха:

– Будзеш цяпер ведаць, касалапы, як нас крыўдзіць.

¹ **Купіна** – кучка зацвярдзелай зямлі на нізкім або балоцістым месцы, аброслая травой, мохам.

Коцік, Пеўнік і Лісіца

Жылі-былі коцік і пеўнік. Добра жылі, дружна. Коцік на паляванне хадзіў, а пеўнік есці варыў, хатку падмятаў, песні спяваў.

Аднойчы пайшоў коцік на паляванне, а пеўнік зачыніў за ім дзверы ды пачаў абед варыць.

Бяжыць лісіца, убачыла хатку, падскочыла да акенца:

– Гэй, хто тут гаспадар?

– Я, – кажа пеўнік.

– Пусці ў хатку.

– Чаго?

– Пасяджу трохі, адпачну з дарогі.

Пеўнік добры быў, пусціў лісіцу ў хатку, а лісіца – цап! – ухапіла яго і панесла дадому. Апамятаўся пеўнік, закрычаў на ўвесь лес:

– Коце, браце!

Мяне ліска нясе

У высокія горы,

У глыбокія норы,

Па барах, да карчах,

Аж бярэ мяне страх!..

Пачуў гэта коцік, прыбег, адабраў у лісіцы пеўніка і завёў яго назад у хатку.

– Ну, – кажа, – глядзі ж, другі раз не пускай лісіцу, бо цяпер я далей пайду і магу не пачуць цябе.

– Добра, – кажа пеўнік, – не пушчу.

Зноў пайшоў коцік на паляванне. А лісіца – як тут была.

– Пеўнік, галубок, разумны лабок, адчыні!

– Што табе трэба?

- Пазыч агню.
- Навошта?
- Буду ў печы паліць.
- Не адчыню, бо ты схопіш мяне.
- Ды не, больш не буду хапаць.

Паверыў пеўнік лісіцы і адчыніў дзверы. А тая – ухапіла яго і панесла. Пеўнік зноў пачаў клікаць коціка:

– Коце, браце!
Мяне ліска нясе
У высокія горы,
У глыбокія норы,
Па барах, да карчах,
Аж бярэ мяне страх!..

Добра, што коцік далёка не адышоўся ад дома: пачуў ён пеўніка, прыбег і адабраў яго ад лісіцы.

– Ну, – кажа ён пеўніку, – калі ты і трэці раз адчыніш лісіцы дзверы, то бяда будзе: цяпер я пайду на паляванне яшчэ далей.

– Не, – кажа пеўнік, – больш я гэтай зладзейцы дзвярэй не адчыню.

– Глядзі ж! – і коцік пайшоў у самыя далёкія лясы.

Прыбегла лісіца:

– Пеўнік, галубок, разумны лабок,
дай вугалёк!

– Не, цяпер я дзверы табе не адчыню! – Дык ты праз акенца падай.

– Праз акенца можна, – згадзіўся пеўнік.

Адчыніў ён акенца, а лісіца ўхапіла яго і панесла.

Крычаў, крычаў пеўнік, ды коцік яго так і не пачуў: вельмі ж далёка ён зайшоў.

Прынесла лісіца пеўніка дахаты і загадала дочкам у печы паліць, з пеўніка крúпнік¹ варыць. А сама пайшла гасцей склікаць.

Вярнуўся з палявання коцік, бачыць – няма пеўніка. «Мусіць, яго зноў лісіца ўхапіла, – падумаў коцік. – Як жа яго цяпер з бяды выратаваць?»

Зрабіў ён скрыпачку галасістую ды пайшоў да лісіцы.

Прыйшоў, сеў ля варот і зайграў, прыпяваючы:

– Тылі-тылі, скрыпіца,
Тут сядзела лісіца,
А ў лісіцы
Новы двор,
Сем дачушак
На выбор.
Восьмы пеўнік –
Гэта мой!

Пачулі лісіцыны дочкі музыку і кажуць:

– Як жа хораша нехта грае, пабяжым паслухаем, а пеўніка зварыць яшчэ паспеем.

Выбеглі яны на двор ды і заслухаліся.

Пеўнік жа тым часам не драмаў: выскачыў з лісіцынай хаткі ды пабег з коцікам дахаты.

Так і засталася лісіца ні з чым.

¹ Крúпнік – крупяны суп.

Не сілай, а розумам

Адзін чалавек пайшоў у лес дровы секчы. Насек дроў, сеў на пень адпачыць. Прыходзіць мядзведзь.

– Гэй, чалавеча, давай будзем барукацца¹!

Паглядзеў чалавек на мядзведзя: дужы калмач – дзе з ім барукацца! Сцісне лапамі – і дух вон!

– Э, – кажа чалавек, – што мне з табою барукацца! Давай спярша паглядзім, ці маеш ты сілу.

– А як глядзець будзем? – пытаецца мядзведзь.

Узяў чалавек сякеру, расшчапіў пень зверху, убіў у расколіну клін і кажа:

– Калі раздзярэш гэты пень лапаю, – значыць, маеш сілу. Тады я з табою буду барукацца.

Ну, мядзведзь, не падумаўшы, тыц лапу ў расколіну. А чалавек тым часам трах абухом па кліне – той і выскачыў.

Тут пень і сціснуў мядзведзеву лапу, як абцугамі².

Раве мядзведзь, танцуе на трох лапах, але ні расшчапіць пень, ні вырвацца з яго не можа.

– Ну, што, – кажа чалавек, – будзеш барукацца са мною?

– Не, – енчыць мядзведзь. – Не буду.

– Вось бачыш, – сказаў чалавек. – Не толькі сілаю барукацца можна, а і розумам.

Убіў ён клін назад у пень, мядзведзь вырваў лапу ды ходу ў гушчар без аглядкі.

З таго часу ён і баіцца сустрэцца з чалавекам.

¹ Барукацца – дужацца.

² Абцугі – металічны інструмент, які выкарыстоўваецца ў кавальскай справе для захоплівання і заціскання жалеза.

Пшанічны каласок

Жылі на адным двары курачка Сакатушка, гусак Шыпун ды індык Балбатун. Курачка даглядала сваіх куранятак, грэблася на сметніку, шукала зярнятак. А гусак Шыпун і індык Балбатун толькі шпацыравалі ўзад і ўперад па двары, як важныя паны, ды заўсёды вялі між сабою спрэчкі аб тым, хто з іх важнейшы і разумнейшы.

– У мяне галава большая, – хваліўся гусак, – дык і розуму ў ёй больш!

Індык з гэтым не згаджаўся.

– Галава ў цябе вялікая, гэта праўда, ды дурная як бот, – казаў ён.

– Ну, няхай сабе галава дурная, – адказваў гусак, – затое нос які ў мяне! Моцны, цвёрды, прыгожы. А ў цябе што за нос – смех адзін! Чарвяк, а не нос!

І гусак, і індык былі страшэнныя гультай. Ежы шукаць сабе ленаваліся і таму часта галадалі. Каб не карміла іх сяды-тады гаспадыня, дык даўно б гультай і на свеце не было.

Аднаго разу знайшла курачка каля плота пшанічны каласок. Зарадавалася, засакатала на ўвесь двор:

– Ко-ко-ко! Глядзіце, які цудоўны каласок я знайшла!

Пачулі пра тую навіну Шыпун і Балбатун.

– Ану, пакажы!

Курачка паказала ім каласок. Індык панюхаў каласок сваім носам-чарвяком.

– Так, так, – сказаў ён, – каласок і праўда цудоўны. Трэба яго змалаціць.

– Ага, ага, – згадзіўся і гусак. – Трэба змалаціць. Тады будуць зярняткі. А яны смачныя... Ага, ага!

– Добра, – сказала курачка. – А хто яго змалоціць?
– Толькі не я! – адказаў гусак. – Я тоўсты, мне цяжка цэпам¹ махаць.
– Дык што ж, ты хочаш, каб я малаціў? – гораха забалбатаў індык. –
Я табе не парабак.

– Ну добра, – сказала курачка, – я сама змалачу.
Пайшла яна на ток, узяла цэп і змалаціла пшанічны каласок.
Прынесла зярняткі і цешыцца:

– Глядзіце, якія цудоўныя зярняткі! Чырванаваценькія,
пузаценькія! Яны, напэўна, смачнейшыя за ячменныя. Падышлі да
зярнятак гусак з індыком.

– Так, так, – сказаў індык. – Цудоўныя зярняткі.
– Ага, ага, – пацвердзіў гусак. – Аж шкада дзяўбці.
– І не трэба дзяўбці. Іх трэба змалоць ды напячы булак, – падаў
разумную парадку індык.

– Ага, ага, – згадзіўся гусак. – Пшанічныя булкі мяккія, як мой пух. А
смачныя якія!

– Добра, – сказала курачка. – А хто змеле пшанічныя зярняткі?
– Толькі не я, – буркнуў гусак. – Мне цяжка ў млын хадзіць.
– І не я! – усклікнуў індык. – З такою простаю работай і дурны гусак
справіцца.

– Ну што ж, – сказала курачка, – калі так, то давадзецца мне самой
ісці ў млын. Усыпала яна зярняткі ў торбачку і панесла ў млын. Там
змалола і прынесла муку дахаты.

– Ай, якая бялютая мука! – засакатала курачка на ўвесь двор.
Індык панюхаў муку.

¹ Цэп – у сялянскім побыце ўсходніх славян і іншых народаў – ручная драўляная прылада для
малацьбы збожжа, якая складаецца з цапільна і прымацаванага да яго гужыкам біча.

– Так, так, – сказаў ён, – добра пахне. Значыць, смачныя будуць булкі.

– Ага, ага, я ж казаў, што смачныя! – уставіў слова і гусак.

– Ну, а хто спячэ з гэтай мукі булкі? – запыталася курачка.

Гусак пакруціў галавою:

– Я не ўмею.

Індык адказаў:

– Я хоць і ўмею, ды не хачу. Няхай гусак пячэ.

– Ну, добра, – сказала курачка, – тады я сама спяку.

Знайшла яна пад паветкаю дзежачку і рашчыніла цеста. Потым накалола дроў і запаліла ў печы. Калі цеста падышло, курачка нарабіла круглых прыгожых булак і пасадзіла іх на лапаце ў печ. Булкі пачалі пячыся. І такі прыемны пах пайшоў ад іх па ўсім двары, што ў гусака і індыка аж слінкі пацяклі. А трэба сказаць, што яны даўно нічога не елі і так выгаладаліся, што нават спрачацца перасталі, хто з іх важнейшы ды разумнейшы.

– Хадзем ў хату, – сказаў індык, – відаць, булкі ўжо гатовыя.

– Ага, ага, – адказаў гусак. – Хадзем, браце, у хату.

Прыйшлі індык з гусаком у хату. А там курачка булкі з печы дастае. Мяккія, румяныя, пахучыя.

– Так, так, – весела загаварыў індык, – якраз у пару прыйшлі.

– Ага, ага, – заківаў галавою гусак і першы падаўся за стол. Індык за ім. Але курачка спыніла іх:

– Чакайце! Не спяшайцеся, панове! Перш чым садзіцца за стол, адкажыце на мае пытанні.

– Давай свае пытанні! – сярдзіта прашыпеў гусак. – Толькі хутчэй.

– Але, толькі хутчэй, – шпарка забалбатаў і індык. – А то дужа есці хочацца...

– Дык слухайце. Хто пшанічны каласок знайшоў?
– Ты, курачка, вядома, ты знайшла, – адказалі індык і гусак у адзін голас.

– Хто змалаціў каласок?
– Ты, курачка, змалаціла.
– Хто зярняткі ў млын насіў?
– Ты насіла...
– А хто дровы сек, у печы паліў, пшанічныя булкі пёк?

Пераглянуліся паміж сабою індык з гусаком і адказалі:

– Ты, вядома... За гэта табе і слава.

– Дык вось, – сказала курачка Сакатушка, – каму слава, таму і булкі. А вы, гультай, ідзіце прэч адгэтуль! Ко-ко-ко! Дзеткі, бяжыце сюды хутчэй.

Пазбягаліся з двара кураняткі і пачалі з курачкай частавацца свежымі пшанічнымі булкамі. А галодныя гультай індык і гусак зноў заспрачаліся, хто з іх важнейшы ды разумнейшы.

Сабака і воўк

Быў у аднаго гаспадара сабака. Шчыра служыў ён гаспадару, ды не агледзеўся, як пастарэў. Горш сталі бачыць яго вочы, і цяжэй яму стала вартаваць гаспадарава дабро. Тады скупая гаспадыня перастала карміць яго, а потым і зусім пачала з двара праганяць.

«Чым так жыць, – думае сабака, – лепш няхай мяне воўк з’есць».

Надумаўся ён і пайшоў у лес шукаць ваўка. Ідзе ён лесам, а тут насустрач і воўк бяжыць.

– Куды, сабака, ідзеш? – пытаецца воўк.

– Да цябе.

– Чаго?

– З’еш ты мяне, воўча...

І раскажаў ён ваўку пра сваю бяду.

Бачыць воўк, што сабака надта худы – яшчэ зубы паломіць, і кажа:

– Не, цяпер я цябе есці не буду. Трэба, каб ты трохі патлусцеў.

– Як-жа я патлусцею, – кажа сабака, – калі мяне гаспадыня зусім не карміць?

– Нічога. Мы зробім так, што яна цябе з ахвотаю будзе карміць.

– Дзе там! – пакруціў хвостом сабака. – Гаспадыня мая вельмі скупая.

– Слухай ты мяне, – кажа воўк. – Ідзі дадому і сядзі там на агародзе. Адвячоркам, як пачне цямнець, я прыбягу і ўхаплю лепшага гаспадаравага падсвінака¹. Ты наробіш брэху, пабяжыш за мною, і я табе аддам падсвінака. Гаспадар убачыць гэта і загадае гаспадыні добра карміць цябе. А праз месяц, як патлусцееш, – прыходзь да мяне, тады я цябе з’ем.

Сабака падумаў і згадзіўся.

¹ Падсвінак – парся ва ўзросце ад 4 да 10 месяцаў.

Адвяхоркам прыбег воўк, ухапіў падсвінака і павалок цераз агароды.

Тут сабака як наробиць ляманту, як кінецца за ваўком...

Пачуў гэта гаспадар, выскачыў з хаты, бачыць: воўк падсвінака валачэ цераз агароды, а сабака яго даганяе, адбірае.

– Туйга! Туйга! – закрычаў гаспадар на ўсю сілу. – Кусі яго, Лыска!

Воўк тым часам кінуў падсвінака, а сам ходу ў лес.

– Малайчына, Лыска! – пахваліў гаспадар сабаку, прывёў на кухню і загадаў жонцы карміць яго.

Жыве Лыска прыпяваючы. А праз месяц зрабіўся такі тлусты, аж шэрсць блішчыць. І пра дагавор з ваўком забыўся.

Вось аднойчы сабраліся ў гаспадара госці. П'юць, гуляюць, песні спяваюць. Нямала тут і Лыску перапала – цэлую кучу касцей пад стол яму накідалі.

Наеўся Лыска ды выйшаў на двор – у сваю будку. Глядзіць – аж у будцы воўк чакае яго.

– Чаго ты тут? – здзівіўся сабака.

– Па цябе прыйшоў, – адказвае воўк. – Памятаеш наш дагавор з табою?

Спалохаўся сабака – не хочацца яму на воўчыя зубы трапляць. Вось ён і кажа:

– Не еш ты мяне, воўк. Я цябе за гэта добра пачастую самаю смачнаю ядою.

– Адкуль-жа ты возмёш?

– У майго гаспадара госці. Там пад сталом поўна касцей – нават з мясам. Хадзем!

– Баюся. Яшчэ заб’юць мяне там.

– Ня бойся, не заб’юць, – угаворвае сабака. – Я цябе правяду так, што ніхто і не ўбачыць.

Згадзіўся воўк і пайшоў за сабакам. Лыска пакінуў яго ў сенцах, сам убег у хату, махнуў хвостом і патушыў лучыну.

– Цяпер бяжы пад стол, – паклікаў ён ваўка. Воўк так і зрабіў.

Сабака накарміў ваўка, нават віном напіў. Сядзяць яны сабе пад сталом ды зюкаюць¹ паціху.

А тым часам госці заспывалі вясёлыя песні. Воўк слухаў, слухаў, ды кажа сабаку:

– Мне таксама спяваць хочацца.

– Маўчы лепш, – адказвае сабака.

Воўк памаўчаў крыху ды зноў за сваё:

– Не вытрымаю, – кажа, – аж язык свярбіць, гэтак спяваць захацелася.

І зацягнуў на ўсю хату басам:

– Ау-ау!

¹ Зюкаць – гутарыць.

А сабака таксама не вытрымаў ды давай падпяваць яму:

– Гаў, гаў! Цяў, цяў!..

Пачулі гэта госці, ухапілі хто качаргу, хто чаплялу, набілі ваўка і выкінулі яго з хаты разам з сабакам.

Ачухаўся воўк і кажа сабаку:

– Ну і накарміў-жа ты мяне! Я табе не дарую гэтага.

– Сам вінаваты, – кажа сабака. – Трэба было маўчаць.

– Не, – не згаджаецца воўк, – гэта ты вінаваты. Навошта ты завёў мяне ў хату? Спрачаліся яны, спрачаліся, нарэшце воўк кажа:

– Калі так, давай будзем ваяваць: хто каго зваюе, той таго і з’есць. Збірай сваё войска і прыходзь да мяне ў лес.

– Што ж, – кажа сабака, – няхай будзе так. Назаўтра ўзяў ён барана, ката і пеўня сабе ў памочнікі ды пайшоў на вайну з ваўком.

А воўк запрасіў да сябе ў ваякі мядзведзя, дзіка і зайца. Сабраў ён сваё войска, выйшаў на ўскраек лесу і чакае.

– Палезь ты, Міхайла, – кажа ён да мядзведзя, – на елку ды паглядзі, ці не ідзе сабака са сваім войскам.

Мядзведзь узлез на елку, прыгледзеўся і кажа:

– Ідзе!

– Ну, дык злазь! – кліча воўк. – Будзем ваяваць.

– Не, не злезу, – адказвае мядзведзь.

– Чаму?

– Страшна.

– Што ж там за войска такое, што ты гэтак спужаўся? – пытаецца воўк.

– Такое войска, што я ніколі і не бачыў, – адказвае мядзведзь калоцячыся. – Адзін ваяка тоўсты і калматы, з віламі ідзе; другі – грозны, вусаты, ззаду піку нясе; трэці – у шапачцы чырвонай, са шпорами на нагах, шабляю махае... Першы ідзе, галавою трасе ды ўсё крычыць: «Бэ! Я ўсіх пакалю, на вілы пасаджу!» Другі сярдзіта чмыша, па баках

азіраецца і ўсё мармыча: «Мне, мне іх давай!» А трэці, ганарысты такі, крычыць: «Куды, куды ісці! Я адзін усіх паб'ю!»

Дзік пачуў гэта ды хутчэй у мох па самыя вушы зашыўся. А воўк бачыць, што не паспее схавацца, – стаў на заднія лапы і стаіць. «Хавайся за мяне, – кажа ён перапалоханаму зайцу. – Яны падумаюць, што я – пень, і абмінуць нас».

Прыходзіць сабака са сваім войскам, бачыць – нідзе нікога няма.

Тут якраз барану рогі засвярбелі. Глядзіць ён – побач нейкі пень стаіць. Разагнаўся баран ды – трах! – рагамі ў пень. У ваўка ад гэтага і галава раскалолася. Паваліўся ён дагары ды ногі выцягнуў. Заяц выскачыў з-пад ваўка, але сабака згледзеў яго і адразу злавіў.

Дзіку ў гэты час, як на бяду, села муха на вуха. Паварушыў ён вухам, каб сагнаць яе, а кот падумаў, што там мыш. Кінуўся туды ды давай мох разграбаць. Так і дзярэ дзіка вострымі кіпцюрамі! Цярпеў, цяргеў, дзік, а потым усхапіўся ды наўцёкі... Певень напужаўся дзіка, залопаў крыллямі, узяцеў на елку і нарабіў крыку:

– Куды, куды?

Мядзведзь падумаў, што гэты самы грозны ваяка да яго дабіраецца, і залез са страху аж на верхні сук. Сук не вытрымаў, зламаўся, мядзведзь грукнуўся вобземлю і забіўся. З таго часу больш і не сябруюць сабака з ваўком.

Сынок-з-кулачок

Жылі дзед і баба. І быў у іх сынок. Ды такі малы, што з-пад шапкі не відаць. Не большы за кулак. Так дзед з бабай яго і звалі: сынок-з-кулачок.

Паехаў аднойчы дзед араць, а бабе сказаў, каб згатавала абед ды прынесла яму на поле.

Баба згатавала абед ды кажа сыну:

– Каб ты быў большы, дык занёс бы бацьку абед за мяне. А так мне самой трэба ісці.

А сынок падхрабрыўся і кажа:

– Давай, мама, занясу абед.

– Дзе табе данесці яго? – не верыць маці.

– Данясу!

Узяў сынок-з-кулачок абед, паставіў у дзедаў лапаць, сам ззаду сеў і паехаў.

Едзе сабе і песенькі спявае. Прыехаў на поле, гукае бацьку:

– Тата, я табе абед прывёз!

Убачыў яго бацька, зарадаваўся:

– Малайчына, сынок!

Сеў ён абедаць, а сын кажа:

– Тата, пасадзі мяне на саху¹, я араць буду.

– Як жа ты будзеш араць?

– А паглядзіш, – кажа сын.

Пасадзіў яго бацька на саху. Сынок-з-кулачок узяў лейцы² ў рукі і крыкнуў на каня:

– Но, сівы-буры!

І пачаў араць.

¹ Саха – прымітыўная драўляная сельскагаспадарчая прылада для ворыва.

² Лейцы – вяроўкі, рамяні для кіравання коньмі ў запряжцы.

Ехаў дарогаю пан у брычцы³. Ubачыў ён такое дзіва.

– Прадай, дзед, мне свайго аратага, – кажа пан.

– Не, пане, не прадам, гэта мой сыноч.

А пан прычапіўся, як смала: прадай ды прадай.

– Я табе, – кажа пан, – дам шмат грошай.

Пачуў гэта сыноч, падбег да бацькі і шэпча яму:

– Прадавай, тата, толькі вазьмі ў пана за мяне жменю золата. Не бойся, я ад яго ўцяку...

Згадзіўся дзед і прадаў пану сына за жменю золата.

Узяў пан хлопчыка, пасадзіў у кішэню і паехаў. «Вось, – думае, – добрага аратага нажыў. Гэтакага ні ў кога няма. Няхай зайздросцяць мне ўсе паны!»

Тым часам хлопчык прадраў панскую кішэню, цішком вылез з яе ды выскачыў з брычкі. Пан нават і не пачуў. Паехаў сабе дамоў хваліцца дзіўным аратам.

Агледзеўся хлопчык, аж кругом яго густы лес. Пахадзіў ён, пахадзіў па лесе і заблудзіўся. А тут і вечар настаў. Сеў хлопчык пад елкаю і плача.

Ні адсюль ні адтуль – галодны воўк. Ухапіў ён хлопчыка і праглынуў яго. Апамятаўся хлопчык, пачаў брыкацца ў воўчым жываце, пачаў крычаць:

– Гэй, воўк, нясі мяне дахаты!

– Не панясу, – кажа воўк.

– Нябось, панясеш, як надакучу табе.

– Паглядзім, – агрызнуўся воўк і пабег у поле шукаць авечак. Прыбягае да чарады авечак, а хлопчык як крыкне з воўчага жывата:

– Гэй, пастухі, воўк па авечкі крадзеца!

Пачулі гэта пастухі, прагналі злодзея. Ды яшчэ і сабак нацкавалі на яго.

Прыбег воўк у лес і кажа хлопчыку:

³ Брычка – лёгкі выязны вазок.

– Вылазь вон!

– Не, не вылезу, – адгукаецца хлопчык. – Нясі мяне дадому.

– Не панясу, – злуецца воўк.

Выгаладаўся воўк ды зноў пайшоў шукаць спажывы. Але куды ні прыйдзе – усё няўдача: не дае яму хлопчык спакою.

Зусім схуднеў воўк, ледзьве ногі цягае.

А хлопчык усё свае права правіць:

– Нясі мяне дадому!

Бачыць воўк – няма рады, панёс хлопчыка дадому. Прынёс да двара і кажа:

– Вылазь, вунь твая хата!

– Не, – адказвае хлопчык, – нясі на двор.

Прынёс яго воўк на двор і зноў крычыць:

– Вылазь!

– Не, нясі ў сенцы.

Прынёс воўк яго ў сенцы. Тут хлопчык выскачыў вон ды як закрычыць:

– Тата, хадзі ваўка біць!

Выбег бацька з качаргою і забіў ваўка. Шкуру злупіў і бабе футра пашыў. А баба сасмажыла за гэта дзеду і сынку гуся.

Тут і казка ўся.

Як курачка пеўніка ратавала

Жылі-былі курачка і пеўнік. Курачка яйкі несла, а пеўнік зярняткі здабываў, курачку частаваў. Выграбе з ямкі зярнятка і кліча курачку:

– Ко-ко-ко, Чубатка, знайшоў зярнятка! Вось аднойчы выграб пеўнік вялікую бобінку.

«Ну, – думае, – гэтага зярняці курачцы не праглынуць, з’ем хіба сам». Праглынуў – ды і падавіўся. Паваліўся пеўнік, ногі задраў і не дыхае. Падбегла да яго курачка:

– Што з табою, Пеця? Чаму ты ляжыш і не дыхаеш?

– Ой, – стогне пеўнік, – бобінкай падавіўся...

– Як жа цябе ратаваць, Пеця? – пытаецца курачка.

– Трэба, – шэпча пеўнік, – масла дастаць, горла змазаць.

– А дзе яго дастаць?

– У каровы.

Пабегла курачка да каровы:

– Карова, карова, дай масла!

– Нашто табе масла?

– Пеўнік ляжыць і не дыхае: бобінкай падавіўся.

– Добра, – кажа карова, – дам я табе масла. Але схадзі спярша да касцоў, папрасі сена.

Прыйшла курачка да касцоў:

– Касцы, касцы, дайце сена!

– Нашто табе сена?

– Сена – карове. Карова дасць масла. Масло – пеўніку, бо пеўнік ляжыць і не дыхае: бобінкай падавіўся.

Касцы кажуць:

– Схадзі да пекара, папрасі пірагоў. Пірагі мы з’ядзім, тады і сена накосім. Прыйшла курачка да пекара:

– Пекар, пекар, дай пірагоў!

– Нашто табе пірагі?

– Пірагі – касцам. Касцы накосяць сена. Сена – карове. Карова дасць масла. Масла – пеўніку, бо пеўнік ляжыць і не дыхае: бобінкай падавіўся.

Пекар кажа:

– Збегай у лес, прынясі дроў, каб было на чым пірагі пячы.

Пабегла курачка ў лес і прынесла дроў. Пекар напёк пірагоў.

Занесла курачка пірагі касцам. Касцы з’елі пірагі і накасілі сена.

Прынесла курачка сена карове. Карова з’ела сена і дала масла.

Пеўнік змазаў маслам горла і праглынуў бобінку.

Праглынуў і зноў весела на ўвесь двор заспяваў:

– Ку-ка-рэ-ку! Чуб-чубатка – маладзец!

Тут і казцы канец.

